

A PÁLYAORIENTÁCIÓ JELENTŐSÉGE, GYAKORLATA, LEHETŐSÉGEI A KÖZNEVELÉSI INTÉZMÉNYEKBE

Budavári-Takács Ildikó – Bárdos Kinga

Bevezetés

A pályorientáció célja, hogy segítse a tanulókat a pályájukkal kapcsolatos döntéshozatalban, hogy reális képet kapjanak a társadalmi környezetről, választási lehetőségeikről, a munkaerőpiac elvárásairól ill. önmagukról, a személyiségjellemzőikről. A legfontosabb, hogy megtanuljanak célok mentén gondolkodni, a saját pályájukat tervezni. A megfelelő pályorientáció hozzájárul a tanulók sikeres döntéshozatalához, ami hosszú távon a munkaerőpiac hatékonyságát és a gazdaság versenyképességét is javítja. A tanulmány célja, hogy képet adjon a pályorientáció helyzetéről, kihívásairól és jó gyakorlatairól a közoktatási intézményekben.

I. A pályorientáció meghatározása

A pályorientáció alatt azon tevékenységek és folyamatok összességét értjük, amelyek célja, hogy segítse a tanulókat a pályájukkal kapcsolatos döntéshozatalban és a tudatos karriertervezésben. Ez magában foglalja a tanulók önismeretének fejlesztését, a munkaerőpiaci információk átadását, a különböző pályák és szakmák bemutatását és a továbbtanulási lehetőségek megismerését. Az 1990-es évektől kezdődően a hazai gyakorlatban is felváltotta a pályaválasztást egyszeri és visszafordíthatatlan döntésként felfogó gondolkodást a pályorientációról való gondolkodás, amely az életpályát döntési láncolatként fogja fel. Szilágyi (2004) meghatározása szerint a pályorientáció a tanuló egyéni igényeinek figyelembevételével segíti a megfelelő pálya kiválasztását kiterjedt információnyújtás révén. Ez a gondolkodás jelent meg az 1995-ös Nemzeti alaptantervben is, az Életvitel és a gyakorlati ismeretek keretében. A 2003-as NAT keretében már kompetenciák kerültek a képességek és készségek helyére és 2007-ben az Életvitel és gyakorlati ismereteket felváltotta az európai uniós elvekkel megegyező élethosszig tartó tanulás kompetenciája. (Hegy-Halmos, 2017) A 2020-as kerettanterv ezt a szemléletet bővítette tovább azzal, hogy már az általános iskolákban elkezd

az élethosszig tartó tanulásra való felkészítést, amely már a kormány 2015-2019-as stratégiájában is megfogalmazódott az Európai Unióval való összhangban. „Az egész életen át tartó tanulás az iskolai előkészítéstől a nyugdíj utáni korig terjedően magában foglal minden formális, nem formális és informális tanulást. Tehát az egész életen át tartó tanulás fogalmába minden olyan tanulási tevékenység beleértendő, amely tudás, készségek és képességek fejlesztése céljából történik, személyes, állampolgári, társadalmi és/vagy foglalkoztatási szempontból.” (Az Európai Tanács [2002/C 163/01] az egész életen át tartó tanulásról.)

II. A pályatanácsadás, pályaaorientációs tevékenység történeti áttekintése

2.1. A pályatanácsadás, pályaaorientációs tevékenység fejlődése Magyarországon

A pályatanácsadás, pályaaorientációs tevékenység fejlődése nem választható el az utóbbi másfél évszázadban lezajlott társadalmi változásoktól. Az ipari forradalom nyomán rendkívül gyorsan változott meg a társadalmi munkamegosztás, aminek hatására újabb és újabb szaktevékenységek, szakmák, foglalkozások jöttek létre. Az átlagemberek egyre nehezebben tudták ezeket a szakmákat megismerni, követni, így merült fel a huszadik század első évtizedeiben a pályákkal kapcsolatos informálódás igénye. Ez az igény tulajdonképpen lefedi azt, amit napjainkban pályatanácsadásnak, pályaaorientációs tevékenységnek nevezünk. Napjainkra olyannyira felgyorsultak a társadalmi, munkaerőpiaci, tudományos, technikai változások, hogy az embereket gyermekkoruktól kezdve a folyamatos alkalmazkodásra, az egész életünkön keresztül tartó permanens pályadöntési helyzetekre szükséges felkészíteni. Az alábbiakban a magyar pályatanácsadás, pályaaorientáció történetének főbb állomásait és fejlődési irányait mutatjuk be.

2.1.1. A kezdetek: Az 1890-es évektől az 1930-as évekig

A tizenkilencedik század végétől az első zsidótörvények megjelenéséig a pályatanácsadás fejlődése ugyanolyan színvonalú, mint Nyugat-Európában. Ebben az időszakban a társadalom igen vékony rétege tudott élni a pályaválasztás lehetőségével. A pályatanácsadás nem választható el az ipar, a szociológia, a közgazdaságtan és a pszichológia fejlődésétől. Létrejön az első pszichológiai laboratórium, megfogalmazódik a pályaválasztási tanácsadás igénye, pályaválasztási irodák jönnek létre. (Budavári-Takács és mtsai, 2011) Céljuk az volt, hogy segítsék a fiatalokat a megfelelő szakmák kiválasztásában, és így hozzájáruljanak a munkaerőpiac, ezen belül is leginkább az ipar hatékony működéséhez. Másik fontos céljuk volt, hogy az első világháborút követő időszakban a katonaviselt emberek be- és visszailleszkedését segítsék elő. Az 1930-as években a pályaválasztás még csak szórványosan volt jelen az oktatási intézményekben, és főként a nagyvárosokban

működtek ilyen szolgáltatások. (Sipeki, 2005) A zsidótörvények megjelenésével a pályaválasztás, a karrierlehetőségek, „faji kérdéssé” váltak. A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939. évi IV. törvény meghatározta, hogy a zsidó lakosság csak bizonyos mértékben kerülhet értelmiségi pályákra. (Völgyesy, 1996)

2.1.2. Az államszocializmus időszaka: 1945-1989

A második világháború után, az államszocializmus időszakában a pályaválasztási tanácsadás, pályorientáció új irányt vett. Az 1950-es évektől kezdve elsősorban pályairányításról beszélhetünk, ugyanis a pályákkal kapcsolatos döntéshozatal szorosan összekapcsolódott az állami gazdasági tervezéssel, és a központi tervezés részeként próbálták irányítani a munkaerőpiacot. A fiataloknak nem volt szabad választási lehetősége, a tervgazdálkodás alapján döntöttek el központilag, hogy ki milyen pályára megy. Az 1956-os forradalom leverése után a Munkaügyi Minisztérium égisze alatt megszervezték az első pályaválasztási csoportot. A 60-as években kormányzati szintre emelték a pályaválasztás kérdését, és a tanácsadás működésének kereteit a hatvanas és hetvenes években különféle határozatok, rendeletek megalkotásával próbálták megteremteni. Így jött létre a hetvenes évek elején az országos pályaválasztási-tanácsadó hálózat. Az oktatási rendszerben egyre nagyobb hangsúlyt kapott a pályákkal kapcsolatos döntéshozatal és a középiskolákban kötelezővé tették a pályaválasztási tanácsadást. Ebben az időszakban a pályatanácsadás célja az volt, hogy a fiatalokat a gazdaság igényeihez igazodó szakmák felé tereljék, de már megjelent a személyiséghez illő pályaválasztás elősegítése is. (Budavári-Takács és mtsai, 2011) Ebben az időszakban a pályaválasztást még egyszeri, megmásíthatatlan döntésnek kezelték, de ezzel szemben a nyugati országokban már megjelenik az objektív és a szubjektív karrier építés és pályafutás gondolata, amely lassan teret kap a pályaválasztási szakemberek elterjedésével. (Borbély-Pecze-Gyöngyösi-Juhász, 2013)

2.1.3. A rendszerváltás és az új kihívások: 1990-től napjainkig

A rendszerváltás után Magyarországon jelentős változások következtek be a pályorientáció területén is. A piacgazdaság bevezetése és a munkaerőpiac liberalizációja új kihívásokat hozott magával. A korábbi központi tervezés helyett a munkaerőpiac kereslet-kínálati viszonyai határozták meg a pályaválasztási irányokat. Az 1990-es években megkezdődött a pályaválasztás újraértelmezése és átalakítása. Megjelent a pályorientáció fogalma. A pályaválasztással szemben a pályorientáció fogalma az egyszeri, visszafordíthatatlan döntés helyett az életpálya során meghozott döntési folyamatokat hangsúlyozza. (Budavári-Takács és mtsai, 2011)

Az iskolákban egyre nagyobb hangsúlyt kapott az egyéni jellemzők (érdeklődés, képességek, készségek) figyelembevétele az egyéni életút tervezése ill. az iskolaválasztási döntések támogatása során. Az oktatási intézményekben megjelentek az önálló tevékenységet végző pályorientációs tanácsadók, akik személyre szabott tanácsokkal látták

el a diákokat. Az Európai Unióhoz való csatlakozás után Magyarország számos uniós programhoz és irányelvhez csatlakozott, amelyek célja a pályaeorientációs szolgáltatások fejlesztése és javítása volt. Az uniós források lehetővé tették a modernizációt, az új módszerek és eszközök bevezetését, valamint a pályaeorientációs tanácsadók folyamatos képzését. (Hegy-Halmos, 2015)

2.2. A modern pályaeorientáció jellemzői Magyarországon

Intézményi keretek és programok: A mai magyar közoktatásban a pályaeorientáció számos formában és szinten van jelen. Az általános és középiskolákban osztályfőnöki órák, pályaválasztási tanácsadás és különböző iskolai programok keretében foglalkoznak a diákokkal.

Pályaeorientációs tanácsadók és mentorrendszerek: A modern pályaeorientáció egyik legfontosabb eleme a jól képzett pályaeorientációs szakemberek pályaválasztási tanácsadók hálózata. Magyarországon jelenleg a Pedagógiai Szakszolgálatok látják el ezt a feladatot. Az itt dolgozó szakemberek személyre szabott tanácsadással segítik a diákokat a pályaválasztási döntések meghozatalában. Emellett egyre elterjedtebbek a mentorrendszerek, ahol tapasztalt szakemberek segítik a fiatalokat a karriertervezésben és a munkavállalásban. A szakemberek képzése jelenleg a pedagógus alapképzésre épülő továbbképzéseken alapul, például a pályaeorientáció szakterületen pedagógus-szakvizsgára felkészítő szakirányú továbbképzés. https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/Szakleirasok/index.php/szak/4551/szakleiras

Digitális eszközök és online platformok: Az utóbbi években egyre nagyobb szerepet kapnak a digitális eszközök és online platformok a pályaeorientáció területén. Az internetes pályaeorientációt segítő önértékelő eljárások, karriertervezési alkalmazások és virtuális pályaválasztási kiállítások széleskörűen elérhetővé teszik az információkat a diákok számára. Az Oktatási Hivatal által működtetett Köznevelési Regisztrációs és Adatgyűjtési Rendszer (KRÉTA) is egyre több pályaeorientációs funkcióval bővül. Emellett a FELVI oldalon található a középiskolai diákok több pályaválasztást támogató kérdőívet, önértékelő eljárást és információt. <https://www.felvi.hu/felveteli/palyaeorientacio>

Ilyen digitális felületek között érdemes megemlíteni az Európai Unió által létrehozott és széles körben kevésbé ismert oldalt, a felnőttkori tanulás elektromos európai platformját, ahol pályatanácsadással és pályaeorientációval kapcsolatos digitális tartalmakat találhatunk. <https://epale.ec.europa.eu/hu/private/palyaeorientacio-es-palyatanacsadas>

A nemzeti szakképzési és felnőttképzési hivatal, a NIVE (<https://www.nive.hu/index.php>) szintén működtet olyan platformot, ahol az egyes pályák iránt érdeklődők kapnak segítséget. <https://palyaeorientacio.nive.hu/> Ezen az oldalon az életkori csoportokra lebontva is találhatunk tartalmakat, általános, középiskolások mellett a felnőttek is találhatnak segítséget a szakképzés területén. (Borbély-Pecze, 2016)

A kifejezetten STEM-területekkel (angol mozaikszó, amely a science, technology, engineering és mathematics szavak első betűjéből áll), azaz a természettudományokkal

kapcsolatos oktatás- fejlesztést támogató portál a <https://stemhungary.com/> , ahol a STEM együttműködések mellett jó gyakorlatokat is találhatunk. Példának emelnénk ki a szabaduló szoba játékokat, ahol már az általános iskolásoknak is találhatunk feladatokat.

Kihívások és jövőbeli irányok: A pályorientáció Magyarországon számos kihívással néz szembe, mint például az információkhoz való hozzáférés egyenlőtlensége, a tanácsadók folyamatos képzési szükséglete, valamint az egyéni különbségek figyelembevétele. A jövőben a pályorientációs rendszerek további fejlesztése és modernizálása szükséges, hogy a diákok minél jobban felkészüljenek a munkaerőpiac kihívásaira. (Borbély-Pecze, 2020)

III. A pályorientáció jelentősége a tanulók életében

A pályorientáció az általános és középiskolában elsősorban az iskolaválasztással kapcsolatos döntéselőkészítést és döntéstámogatást jelenti. A pályorientációs támogatás nemcsak a tanulók egyéni boldogulását segíti elő, hanem a társadalmi és gazdasági fejlődéshez is hozzájárul. A hatékony pályorientációs tevékenység segít megelőzni a szükségtelen pályamódosításokkal járó költségeket és idővesztéseket, valamint csökkenti a fiatalok munkanélküliségét.

3.1. A pályorientáció jelentősége az általános iskolai tanulók életében

A pályorientáció jelentősége az általános iskolai tanulók életében egyre inkább előtérbe kerül a modern oktatási rendszerekben. Az általános iskola az a szakasz, ahol a tanulók elkezdnek komolyabban gondolkodni jövőbeli pályájukról, érdeklődési területeikről és képességeikről, készségeikről. Az időben elkezdett pályorientáció segíthet abban, hogy a tanulók jól megalapozott döntéseket hozzanak középiskolai tanulmányaik és későbbi karrierjük tekintetében. Az alábbiakban részletesen tárgyaljuk a pályorientáció jelentőségét és hatásait az általános iskolai tanulókra. Az általános iskolai tanulók életkora 6 és 14 év között van. Kisiskolás korban a gyermek az életpálya-fejlődés kezdetén áll. Az életpálya-fejlődés a születéssel kezdődik és halálunkig tart. Első stádiuma a növekedés, ami 14 éves korig tart (Super, 1987). A családban, az iskolában, társas kapcsolatokban, tevékenységek által gyarapodik a gyerekek önmagáról való tapasztalata, ezzel együtt fejlődik az önmagáról alkotott képe. A kisiskolás a növekedési stádiumon belül a fantázia fázisában van, ami azt jelenti, hogy a legfontosabbak számára a saját szükségletei, illetve a különböző szerepekhez kapcsolódó fantáziák (Super, 1987). A kisiskolás élete az iskolai környezet révén kinyílik, az érdeklődése a külvilág felé kezd irányulni, illetve fontossá válik a teljesítmény is. A teljesítménycentrikus környezet felerősíti a gyermek képességeivel kapcsolatos önreflexióját is.

Önismeret fejlesztése: Az általános iskolai pályorientáció egyik legfontosabb célja a középiskolai döntéselőkészítés, ezen belül az önismeret fejlesztése. Az önismeret

magában foglalja a tanulók képességeinek, készségeinek és érdeklődési területeinek felismerését. Az önismeret fejlesztése lehetővé teszi a tanulók számára, hogy tisztában legyenek saját erősségeikkel és gyengeségeikkel, valamint, hogy reális képet alkossanak saját jövőbeli lehetőségeikről.

A munka világának megismerése: Az általános iskolai pályaorientáció másik fontos célja, hogy a tanulók megismerkedjenek a munka világgal. Ez magában foglalja a különböző szakmák és foglalkozások bemutatását, valamint a munkaerőpiaci trendek ismertetését. A tanulók így korán megérthetik, hogy milyen készségekre és ismeretekre lesz szükségük az általuk preferált pályákhoz, a munka világában való boldoguláshoz. (Csástyu és mtsai, 2023)

3.1.1. A pályaorientáció módszerei az általános iskolában

Interaktív tanulási módszerek: Az általános iskolai pályaorientáció során fontos, hogy a tanulók interaktív tanulási módszerek segítségével ismerkedjenek meg a különböző pályákkal. Ez lehet például projektalapú tanulás, ahol a diákok egy-egy szakmát vagy foglalkozást dolgoznak fel csoportmunkában. Az ilyen típusú tanulási módszerek elősegítik a diákok aktív részvételét és érdeklődésének felkeltését. Széles skálájú szakma bemutató videók állnak a tanulók rendelkezésére a Nive oldalán, ahol megismerkedhetnek a tanulók az egyes szakmákkal és gyakorlati szakemberek mutatják be a saját foglalkozásukat. (<https://palyaorientacio.nive.hu/videotar>)

Képesség- és érdeklődés mérések: A képesség, készség, kompetencia és érdeklődés mérések segíthetik a tanulókat abban, hogy jobban megismerjék saját jellemzőiket és felismerjék, mely területeken a legerősebbek, melyeket kell fejleszteniük, egy adott pályával összefüggésben, ill. megismerhetik saját érdeklődési területeiket is. A mérő eszközök leginkább önértékelő eljárások, amelyeket online vagy offline is végezhetnek, egyedül vagy pályatanácsadó szakemberrel. Az önértékelő eljárások több platformon is elérhetők (<https://palyaorientacio.nive.hu/kerdoivek>, <https://szakmavilag.hu/kerdesek/kompetencia-kerdoiv>). Ezek a mérések hasznos alapot nyújtanak a pályaorientációs tanácsadásban is.

Szakemberek meghívása és munkahelyi látogatások: A különböző szakmák képviselőinek meghívása az iskolába, valamint munkahelyi látogatások szervezése lehetőséget biztosít a tanulóknak arra, hogy közvetlenül találkozzanak a munka világgal. Ezek az élmények hozzájárulnak a tanulók motivációjának növeléséhez, és segítenek nekik reális képet alkotni a különböző pályákról. A középiskolákban jól bevált pályaválasztási napokhoz hasonlóan lehet szervezni az általános iskolások életkorának megfelelően iránymutató szakemberek látogatását vagy kitelepüléseket. Kampányok, kiállítások, börszék: Egerben évek óta jól bevált gyakorlat a helyi középiskolák intézmények egy helyen történő bemutatkozása. A helyi iparkamara által szervezett Tanulj tovább! program célja kifejezetten egy általános iskolásoknak szóló kiállítás. A Heves Vármegyei Kereskedelmi és

Iparkamara a saját weboldalán is több lehetőséget ajánl fel a pályorientáció támogatására. (<https://www.hkik.hu/szolgáltatások/szakkepzes-oktatas/palyaorientacio/>)

3.1.2. A pályorientáció hatásai az általános iskolai tanulókra

A motiváció növelése: A korai pályorientáció növeli a tanulók motivációját az iskolai tanulmányaik iránt. Amikor a diákok látják, hogy az iskolában tanultak hogyan kapcsolódnak jövőbeli karrierjükhöz, nagyobb elkötelezettséget mutatnak a tanulás iránt. Ez különösen fontos a serdülőkorban, amikor sok diák kezd el érdeklődni a jövője iránt.

A továbbtanulási tervek kialakítása: Az általános iskolai pályorientáció segít a tanulóknak abban, hogy megalapozott továbbtanulási terveket készítsenek. Azok a tanulók, akik tisztában vannak érdeklődési területeikkel és képességeikkel, készségeikkel, kompetenciáikkal, könnyebben tudják kiválasztani a számukra megfelelő középiskolát és szakirányt. Ez csökkenti a pályamódosítások szükségességét, és hozzájárul a diákok sikeres továbbtanulásához.

Az önbizalom növelése: A pályorientáció során szerzett pozitív visszajelzések és élmények növelik a tanulók önbizalmát. Amikor a diákok felismerik saját erősségeiket és látják, hogy képesek lehetnek elérni céljaikat, nagyobb önbizalommal vágnak neki a tanulmányaiknak és a későbbi karrierjüknek.

3.1.3. Kihívások és lehetőségek az általános iskolai pályorientációban

Az egyéni különbségek figyelembevétele: Az általános iskolai pályorientáció egyik legnagyobb kihívása az, hogy figyelembe kell venni a tanulók egyéni különbségeit. Minden diák más-más képességekkel, készségekkel, kompetenciákkal, érdeklődési területekkel és háttérrel rendelkezik, ezért fontos, hogy a pályorientáció rugalmas és személyre szabott legyen. Az egyéni tanácsadás és a differenciált programok hozzájárulhatnak ahhoz, hogy minden diák meg tudja hozni a számára legmegfelelőbb pályadöntést.

A megfelelő erőforrások biztosítása: A pályorientáció hatékonyságához szükség van megfelelő erőforrásokra, mint például jól képzett pályorientációs tanácsadókra, korszerű tananyagokra és digitális eszközökre. Az iskoláknak biztosítaniuk kell, hogy a tanulók hozzáférjenek ezekhez az erőforrásokhoz, és hogy a pályorientáció integrált része legyen az oktatási programnak. Az erőforrások nem csak az anyagi erőforrásokat jelentik, hanem azt a támogató környezetet is, amely fontosnak tartja már korán elkezdni a pályorientációt és pályák világára való felkészítést. Az erőforrások körét gazdagítja a helyi vállalkozások tárháza.

A szülők bevonása: A szülők fontos szerepet játszanak a pályaválasztási folyamatban, ezért elengedhetetlen, hogy őket is bevonják a pályorientációs tevékenységekbe. A szülők tájékoztatása és bevonása segíthet abban, hogy támogassák gyermekeiket a legjobb döntések meghozatalában az iskolaválasztást illetően, és a karriertervezésben. A szülők szerepe nem elhanyagolható a pályával kapcsolatos döntések meghozatalában. Van olyan

szülő, aki passzivitásba vonul, vannak olyanok, akik túlságosan gyámkodnak a gyermekük fölött és vannak, akik a gyerek autonómiáját meghagyva próbálnak támogatást nyújtani. Nem egyszerű a szülők helyzete sem a felgyorsult és rapid módon változó szakmavilágban sem, hogy támogatást tudjanak nyújtani. Gyakran szembesülnek ők maguk is azzal a problémával, hogy az általuk preferált szakmák, szakterületek elévülnek pár éven belül és új területeket kell megismerniük. Ez viszont elősegíti a pályaválasztók részére az élethosszig tartó tanulás megértését és annak elfogadását. (<https://orientify.hu/a-csalad-szerepe-a-palyavallasztasban/>)

3.2. A pályaorientáció jelentősége a középiskolások körében

A középiskolások számára a pályával kapcsolatos döntés kulcsfontosságú mérföldkő az életükben, amely hosszú távú hatással van jövőbeli karrierjükre és életükre. A minél jobb pályával kapcsolatos döntések segítik a diákokat abban, hogy olyan képességeikhez, készségeikhez, kompetenciáikhoz, érdeklődési területeikhez és munkaértékükhöz leginkább illeszkedő pálya irányába mozduljanak el, ahol kibontakoztathatják tehetségüket és sikeresek lehetnek. A középiskolában valóságos szakmai szerepeket (pl. szakkörök, alkalmi munkák, önkéntes munkák, nyári munkák) tölthetnek már be és ideiglenes pályadöntések is születhetnek (fakultációk, továbbtanulási döntések). A személyiség érdeklődése, képességei, készségei, kompetenciái és értékei azonban megnyilvánulnak különböző iskolai, vagy baráti beszélgetések, viták kapcsán is. A középiskolások már áttestek egy hangsúlyos döntési folyamaton (középiskola választás), ám a középiskolát követő fázis az átállási vagy átmeneti fázis lesz (18-21 év), amikor a fiatal kísérletet tesz arra, hogy önelképzelését szakmai területen realizálja. A környezeti realitások (pl. a munkaerőpiac), ebben a fázisban még erősebben befolyásolják a döntési folyamatot. A középiskolás tanulónak döntenie kell, hogy munkát vállal, vagy továbbtanul, valamilyen szakmai képzésre jelentkezik. (Super, 1987) A lehetőségek köre is szélesebbnek tűnik, mint általános iskolában. Az eligazodást tovább bonyolítja a modern keretekhez folyamatosan illeszkedő képzési struktúra változása, gondoljunk csak a technikai struktúrára. Az alábbiakban részletesen tárgyaljuk a pályaorientáció jelentőségét és hatásait a középiskolásokra.

3.2.1. A pályaorientáció fontossága

Az életcél és a boldogság: A személyiségüket leginkább figyelembe vevő pályadöntések segítik a diákokat abban, hogy megtalálják az életcéljukat és boldoguljanak az életben. Amikor valaki olyan munkát végez, amely összhangban van a belső motivációival, (Kasser, 2005) az érdeklődési területeivel és értékeivel, akkor nagyobb esélye van arra, hogy elégedett és kiegyensúlyozott életet éljen.

Karrierlehetőségek és gazdasági stabilitás: A munkaerőpiaci realitásokat figyelembe vevő pályadöntés lehetőséget biztosít a diákoknak arra, hogy olyan pályát, szakmát

válasszanak, amellyel el tudnak helyezkedni a későbbiekben. Az olyan területekre való irányulás, amelyeken nagy a kereslet, növeli a diákok esélyeit a munkahelyi stabilitásra és a gazdasági sikerek elérésére.

3.2.2. A pályorientáció folyamata

Az általános iskolai pályorientáció célja elsősorban az érdeklődési körök felfedezése és a kezdeti irányvonalak kijelölése, míg a középiskolai pályorientáció már konkrétabb szakmai területek kijelölését, szakmai célok meghatározását és a lehetséges továbbtanulási irányok pontosítását szolgálja. A középiskolai pályorientáció abban is eltér az általános iskolától, hogy ekkor már a tanulók egy olyan döntési folyamaton vannak túl, amely évekre meghatározta pályáízüket. A középiskolások az életkori sajátosságaikból eredően ekkor már igyekeznek tudatosabban meghozni a pályájukat érintő döntéseket. A középiskolai tanulók életkora jellemzően 14 és 18 év között van, ami a serdülőkor időszaka. Ebben az életkorban a diákok kognitív képességei és önismerete jelentősen fejlődnek, és képessé válnak a hosszú távú tervezésre és az összetettebb döntések meghozatalára. A pályorientáció célja ebben az életkorban az, hogy segítsen a tanulóknak olyan pályadöntéseket megalapozni, amelyek figyelembe veszik eddigi tapasztalataikat, a külső realitásokat és a saját személyiségüket is.

A önismeret fejlesztése: A pályorientáció folyamatában kiemelkedő fontosságú az önismeret fejlesztése. A diákoknak tisztában kell lenniük saját érdeklődési területeikkel, képességeikkel, készségeikkel, kompetenciáikkal és értékeikkel annak érdekében, hogy megfelelően tudják kiválasztani a számukra legmegfelelőbb pályát.

Információgyűjtés és tanácsadás: A diákoknak lehetőségük van információkat gyűjteni különböző pályákról, karrierlehetőségekről, munkaerőpiaci trendekről, továbbtanulási irányokról, az oktatási piacról. Lehetőségük van pályatanácsadókkal, vagy más szakemberekkel konzultálni. A pályatanácsadók segíthetnek a diákoknak abban, hogy tisztában legyenek a lehetőségeikkel és a különböző karrierutakkal.

Tapasztalatszerzés és gyakorlatok: A diákoknak lehetőségük van tapasztalatokat szerezni különböző munkakörökben vagy szakmákban, például gyakornoki programok vagy szakmai gyakorlatok révén, alkalmi munkák vállalása kapcsán. Ez lehetővé teszi számukra, hogy megismerjék a munka világát és teszteljék saját érdeklődési területeiket, de azt is, hogy milyen területekhez milyen képességek, kompetenciák szükségesek.

Közösségi szolgálat, önkéntes munka: A közösségi szolgálat egyik nem titkolt célja, hogy a középiskolai korosztályt közelebb vigye a munka világához. Azáltal, hogy az önkéntes munkát végzik a diákok, amely kötelező 50 órát tartalmaz, egyben meg is ismerkednek olyan munkaterületekkel, amelyek a későbbiekben elősegíthetik a sikeres beilleszkedésüket a munka világába.

Rugalmaság és változás: A pályával kapcsolatos döntések egy dinamikus folyamat részei, amely során a diákoknak készen kell állniuk a rugalmas alkalmazkodásra.

Az egyéni életútra különböző kiszámíthatatlan társadalmi tényezők, környezeti feltételek és véletlen események hatnak. (Mitchell és mtsai, 1999). A váratlan, véletlen eseményekre fel lehet készülni, mintegy be lehet tervezni azokat az életútba. A kíváncsiság, a kitartás, a rugalmasság, az optimizmus és kockázatvállalás képessége és ezek fejlesztése az iskolában segítenek kezelni ezeket a kiszámíthatatlan helyzeteket. (Mitchell és mtsai, 1999). Ezek mellett a folyamatosan változó kihívásokhoz való a rugalmas alkalmazkodást segíti az élethosszig tartó tanulás kompetenciája.

A pályaaorientáció hatásai: A megfelelő pályadöntés előkészítése növeli a diákok motivációját és önbizalmát. Amikor egy diák figyelme olyan területre irányul, amely érdeklő és amelyben tehetséges, nagyobb eséllyel lesz elkötelezett a tanulás és a szakmai fejlődés iránt. Lehetővé teszi a diákok számára, hogy szakmailag fejlődjenek és sikereket érjenek el a választott területen. Az olyan pályákon való elhelyezkedés, amelyek összhangban vannak a képességeikkel, kompetenciáikkal és érdeklődési területeikkel, növeli az esélyüket a sikeres további karrierépítésre.

3.2.3. Kihívások és lehetőségek

A pályával kapcsolatos döntések során sok diáknak nehézséget okoz a számukra megfelelő döntés meghozatala. A számos lehetőség közül való választás nehéz lehet, és hosszú távú hatással lehet a diákok életére. A pályaaorientáció során a környezeti és társadalmi nyomások jelentősen befolyásolják az egyének döntéseit. Ezek a nyomások számos forrásból származhatnak, beleértve a családot, az oktatási rendszert, a munkaerőpiaci trendeket és a kulturális elvárásokat. Az alábbiakban felsorolás szintjén bemutatjuk ezeket a tényezőket:

1. Családi elvárások: A szülők aktív pályaaorientációs tevékenységgel támogathatják gyermeküket a pályájukkal kapcsolatos döntések meghozatalában. A család egyik fő eszköze a beszélgetés, melynek során a szülők bemutatathatják saját pályájukat, ill. a tapasztalati körükbe eső emberek tevékenységeit, megbeszélhetik egy-egy szakma, pálya szépségét ill. nehézségeit. Óriási segítséget nyújthat a számítógép, a világháló. A szülők és más családtagok gyakran erős nyomást helyeznek a pályadöntés előtt álló fiatalra. Ezek az elvárások származhatnak a családi hagyományokból vagy a szülők saját tapasztalataiból és aspirációiból.

2. Támogatás és anyagi helyzet: A család anyagi helyzete befolyásolhatja a tanulási lehetőségeket és a karrierhez szükséges képzés elérhetőségét. Egy jól támogató családi háttér megkönnyítheti a tanulmányokat és a szakmai előmenetelt.

3. A tanári és tanácsadói hatás: A tanárok, iskolai tanácsadók és mentori programok jelentős hatással lehetnek a diákok pályaválasztására. A tanácsadók és a pedagógusok információkat nyújthatnak a munkaerőpiacról, a pályákról, a továbbtanulási lehetőségekről. Kezdeményezhetnek egyéni vagy csoportos beszélgetést az önismeret fejlesztése, vagy információ gyűjtés érdekében. Megismertethetik a diákokkal a pályaaorientációban

jól használható online platformokat. (pl.: <https://www.ksh.hu/pls/ksh/docs/szolgaltatasok/hun/feor08/feorlista.html>, <https://www.fizetesekek.hu/>, <https://www.felvi.hu/>, <https://palyaorientacio.nive.hu/>, <https://orientify.hu/>, <https://skillx.me/>, stb...)

4. Iskolai programok és kínálat: Az iskolák által kínált tantárgyak és programok korlátozhatják vagy bővíthetik a diákok látókörét és lehetőségeit. Egyes iskolák specializálódhatnak bizonyos területekre, ami befolyásolhatja a diákok érdeklődési köreit.

5. Gazdasági feltételek: A munkaerőpiaci környezet és a gazdasági feltételek meghatározhatják, hogy mely szakmák és iparágak kínálnak stabilitást és jó karrierlehetőségeket. A gazdasági válságok vagy fellendülések befolyásolhatják a karrierdöntéseket.

6. Technológiai fejlődés: Az új technológiák és iparágak megjelenése új karrierlehetőségeket teremthet, míg mások eltűnhetnek. Az egyéneknek figyelembe kell venniük a jövőbeli technológiai trendeket és az ezekkel kapcsolatos munkaerőpiaci igényeket.

7. Nemzeti és kulturális elvárások: A különböző kultúrák és országok eltérő értékeket és elvárásokat támaszthatnak a pályákkal kapcsolatban. Bizonyos szakmákat nagyobb presztízs övezhet, míg mások kevésbé elismertek.

8. Nemek közötti különbségek: A nemi sztereotípiák és elvárások is befolyásolhatják a karrierdöntéseket. Bizonyos pályák hagyományosan férfiak vagy nők számára fenntartottnak tekinthetők, ami korlátozhatja az egyének választási lehetőségeit.

9. A média hatása: A média és a közösségi média platformok befolyásolhatják az emberek karrierrel kapcsolatos elképzeléseit társadalmilag és az egyéni szempontokat is figyelembe véve pozitív, vagy akár negatív irányban. Az online platformok és influencerek karrier-tanácsai és sikertörténetei iránymutatóak lehetnek, amellett, hogy a mai tanulók legtöbbször velük találkoznak napi szinten.

10. Fizikai környezet: A földrajzi elhelyezkedés, az infrastruktúra és a helyi gazdasági környezet is befolyásolhatják a karrierlehetőségeket. A nagyvárosi területeken több munkahely és képzési lehetőség érhető el, míg a vidéki területeken ezek korlátozottabbak lehetnek.

11. Barátok és kortársak: A barátok és kortársak véleménye és választásai is hatással lehetnek a pályaválasztásra. A „peer nyomás” és az, hogy egy közösség tagjai milyen karrierutakat követnek, befolyásolják az egyén döntéseit.

12. Etikai és fenntarthatósági szempontok: Az egyre növekvő környezeti tudatosság és etikai megfontolások is szerepet játszhatnak a pályával kapcsolatos döntések meghozatalában. Egyre több fiatal keres olyan karrierlehetőségeket, amelyek hozzájárulnak a fenntarthatósághoz és a társadalmi felelősségvállaláshoz. A fejlett nyugati társadalmakban nem elhanyagolható szerepet játszanak a fiatalok a szemléletformálásban és ehhez hozzá adódik a kortárs hatás is.

Ezek a tényezők együttesen alakítják az egyének pályájukkal kapcsolatos döntéseit. Fontos, hogy a döntéshozatal során figyelembe vegyünk ezeket a környezeti és társadalmi elvárásokat, ill. lehetőségeket. A tudatos és tájékozott döntés meghozatala érdekében érdemes minél több információt gyűjteni és mérlegelni a különböző befolyásoló tényezőket.

IV. A pályorientáció módszerei és eszközei

4.1. Pályorientációs önértékelő eljárások

A pályorientációs önértékelési eljárások olyan kérdőívek, amelyeket az egyén mindenféle speciális szakismeret nélkül kitölthet és önmaga értékelhet. Ezek az önértékelő eljárások általában kérdőívek. A kérdések érdeklődési köröket, kompetenciákat, képességeket, készségeket, munkaértékeket, vagy munkamódokat céloznak meg. A kérdőívek végén található a pontozó kulcsokat és a pontozási sávokhoz tartozó értékeléseket is. A jó önértékelő eljárások mindig adnak olyan támpontot az értékelési szövegeikben, amelyek segítségével továbbfejleszthetjük magunkat, vagy elmozdulhatunk egy konkrét pálya irányába. Ezek az eszközök többnyire jól bemért kérdőívek, amelyek objektív visszajelzést adnak a személyiség jellemzőiről és alapot nyújtanak a további pályorientációs munkának. Ilyen önértékelési eljárást több online platformon találhatunk. (pl.: <https://palyaorientacio.nive.hu/>, <https://orientify.hu/>, <https://skillx.me/>, stb.)

4.2. Karriertervezési workshopok és szimulációk

A karriertervezési workshopok és szimulációk során a tanulók valós munkahelyi szituációkat ismerhetnek meg, amelyek segítik őket a reális elvárások kialakításában. Ezek a gyakorlati tapasztalatok különösen fontosak a pályával kapcsolatos döntések megalapozásában. A karriertervezési workshopok és szimulációk hatékony eszközök a pályorientációs folyamatban, amelyek interaktív és gyakorlati módon segítenek a résztvevőknek felkészülni a munkaerőpiac kihívásaira. Ezek az eszközök elősegítik az önismeret fejlődését, a képességek, készségek, kompetenciák fejlesztését és a valós munkakörnyezetek megismerését. Az oktatási intézményeknek és munkahelyeknek folyamatosan fejleszteniük kell ezeket a programokat, hogy alkalmazkodjanak a változó munkaerőpiaci igényekhez és technológiai fejlődéshez. A karriertervezési workshopok és szimulációk beépítése a pályorientációs programokba kulcsfontosságú lehet a sikeres karrierépítéshez és a munkaerőpiaci alkalmazkodáshoz. Az egyes vármegyék kereskedelmi és ipar kamarája is törekszik közelebb hozni a diákokhoz ezeken a kereteken keresztül a lehetőségeket bemutató helyi szakmákat.

4.3. Munkaerőpiaci kihívások és trendek ismerete

A munkaerőpiac folyamatosan változik, és számos trend és tényező befolyásolja annak alakulását. A technológiai fejlődés, a demográfiai változások, a zöld gazdaság térnyerése és a globalizáció mind jelentős hatást gyakorolnak a munkaerőpiacra. Az oktatási rendszereknek és a munkáltatóknak alkalmazkodniuk kell ezekhez a változásokhoz, és megfelelő képzési, átképzési és munkahelyi kultúra fejlesztési programokat kell kialakítaniuk. Csak így biztosítható, hogy a munkavállalók és a vállalatok sikeresen navigáljanak

a munkaerőpiac folyamatosan változó környezetében. A 21. század munkaerőpiaci kérdései közé tartoznak: a technológiai fejlődés, az automatizáció, a digitális kompetenciák iránti kereslet megnövekedése, a rugalmas munkavégzés, a demográfiai változások, az előregedő társadalmak és generációs kérdések, valamint a migráció, a fenntarthatóság és zöld munkahelyek, az átképezhetőség, a globalizálódó vállalatok és munkahelyi márkaépítés. (Erdélyi és mtsai, 2024)

V. A pályaeorientáció kihívásai és lehetőségei

5.1. A pályaeorientáció jelenlegi helyzete a közoktatásban

A pályaeorientáció helyzete a közoktatásban számos kihívással néz szembe, de jelentős fejlesztési lehetőségeket is rejt magában. A megfelelő források biztosítása, a tanárok képzése, a digitális eszközök alkalmazása és a rendszerszintű integráció mind hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a diákok sikeresen navigáljanak a pályájukat érintő döntések meghozatalának folyamatában. A jövőben az oktatási rendszereknek alkalmazkodniuk kell a változó munkaerőpiaci igényekhez és technológiai fejlődéshez, hogy hatékonyan támogathassák a diákokat a karrierjük építésében.

A közoktatási intézményekben a pályaeorientáció különböző formákban valósul meg, például osztályfőnöki órák, külön tanácsadói foglalkozások, valamint pályaválasztási kiállítások és workshopok formájában. E programok célja, hogy a tanulók minél átfogóbb képet kapjanak a lehetséges pályákról és az azokhoz vezető utakról.

A pályaeorientációs tevékenységek sikeres megvalósítása érdekében a pedagógusok és tanácsadók együttműködése elengedhetetlen. A pedagógusok közvetlen kapcsolatban állnak a tanulókkal, és jelentős befolyással bírnak pályaválasztási döntéseikre, míg a tanácsadók speciális ismeretekkel rendelkeznek a munkaerőpiacról és a karrierlehetőségekről. (Héjja, 2023)

5.2. Az egyéni különbségek figyelembevétele

A tanulók különböző személyiséggel, motivációkkal, tájékozottsággal és háttérrel rendelkeznek, ami kihívást jelent a pályaeorientációs programok kialakításában. Fontos, hogy ezek a programok rugalmasak legyenek, és képesek legyenek igazodni a tanulók egyéni szükségleteihez.

5.3. Az információhoz való hozzáférés problémái

A tanulók gyakran nehézségekbe ütköznek, amikor megbízható és naprakész munkaerőpiaci információkhoz szeretnének hozzájutni. Az információkhoz való hozzáférés biztosítása érdekében fontos a megfelelő források és eszközök biztosítása.

5.4 A tanárok és tanácsadók felkészítése

A pályaaorientációs tevékenységek sikeressége nagymértékben függ a tanárok és tanácsadók felkészültségétől. Szükség van folyamatos képzésekre és továbbképzésekre, hogy ők naprakész tudással rendelkezzenek a munkaerőpiac változásairól és a pályaválasztási tanácsadás módszereiről.

VI. Jó gyakorlatok és innovatív megközelítések

6.1. Pályatanácsadók és mentorok bevonása

A pályatanácsadók és mentorok bevonása segíthet a tanulók személyre szabott tanácsadásában és támogatásában. A pályatanácsadók egyéni és csoportos formában vezethetik végig a tanácskérőket a tanácsadási folyamaton és döntéselőkészítő támogatást nyújthatnak a tanácskérőknek. A mentorok gyakorlati tapasztalataik révén értékes tanácsokat adhatnak a tanulóknak, és segíthetnek a karriertervezésben.

6.2. Digitális eszközök és online platformok használata

A digitális eszközök és online platformok egyre nagyobb szerepet kapnak a pályaaorientáció területén. Az online önértékelő eljárások, karriertervezési alkalmazások és virtuális pályaválasztási kiállítások lehetőséget biztosítanak a tanulók számára, hogy széleskörű információkhoz jussanak és interaktív módon ismerkedjenek meg a különböző pályákkal.

6.3. Munkaerőpiaci kapcsolatok erősítése

Az iskolák és a munkaerőpiaci szereplők közötti együttműködés erősítése lehetővé teszi, hogy a tanulók valós munkahelyi környezetben szerezzenek tapasztalatot, például gyakornoki programok és vállalati látogatások révén. Ez segít a tanulóknak, hogy reális képet kapjanak a munkavállalói elvárásokról és a munkahelyi kultúráról.

VI. Nemzetközi tendenciák a pályaaorientáció területén

A pályaaorientáció nemzetközi szinten is nagy figyelmet kap, különösen az Európai Unióban, ahol különböző programok és irányelvek támogatják a tagállamokat a hatékony pályaaorientációs rendszerek kialakításában és fejlesztésében. (Borbély-Pecze, 2020)

A pályaaorientáció területén a nemzetközi tendenciák számos változást és új megközelítést hoztak az elmúlt években. Ezek a tendenciák a globális munkaerőpiaci változásokra, technológiai fejlődésre és társadalmi igényekre reflektálnak. Az alábbiakban bemutatunk néhány fontos nemzetközi tendenciát a pályaaorientáció területén:

Online pályaeorientációs eszközök: Az interneten elérhető tesztek, kérdőívek és platformok egyre népszerűbbek, amelyek segítenek a fiataloknak és felnőtteknek a pályaválasztásban. Ezek az eszközök gyakran személyre szabott tanácsokat adnak a felhasználók érdeklődési körei és képességei alapján.

Virtuális tanácsadás: A COVID-19 járvány felgyorsította a virtuális karrier-tanácsadás elterjedését. Sok intézmény és tanácsadó most már online konzultációkat és webináriumokat kínál.

E-learning és távoktatás: Az online képzési programok és kurzusok lehetővé teszik a folyamatos tanulást és szakmai fejlődést bárhol és bármikor. Ez különösen fontos azoknak, akik munka mellett szeretnének továbbtanulni.

Egyéni tanácsadás és mentorálás: A személyre szabott pályaeorientációs szolgáltatások növekvő igényét látjuk, ahol az egyének egyedi igényeikre és helyzetükre szabott tanácsokat kapnak. A mentorálási programok is egyre népszerűbbek.

Lifelong Learning: Az élethosszig tartó tanulás fontosságának felismerése. A folyamatos képzés és új készségek elsajátítása elengedhetetlen a gyorsan változó munkaerőpiacon.

A kompetenciák fejlesztése: A hagyományos iskolai végzettségek mellett egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a konkrét készségek és kompetenciák. A munkáltatók gyakran keresnek olyan jelölteket, akik rendelkeznek a szükséges gyakorlati készségekkel.

A munkaerőpiaci trendek nyomonkövetése: A pályaeorientációs programoknak folyamatosan figyelemmel kell kísérniük a munkaerőpiaci trendeket és igényeket, hogy releváns tanácsokat tudjanak adni. A jövőben várható igények előrejelzése is kulcsfontosságú.

A soft skilliek kiemelt fontossága: Az olyan szociális és érzelmi készségek, mint a kommunikáció, konfliktuskezelés, a csapatmunka, a problémamegoldás és a rugalmasság egyre nagyobb szerepet játszanak a sikeres karrierépítésben.

Esélyegyenlőség és hozzáférhetőség, diverzitás és inklúzió: A pályaeorientációs szolgáltatásoknak biztosítaniuk kell, hogy mindenki számára elérhető legyenek, függetlenül társadalmi-gazdasági háttértől, nemtől, faji vagy etnikai hovatartozástól. A fogyatékkal élők segítése magában foglalja a speciális nevelési igényű fiatalokat is, akik pályaeorientációja további kihívásokat jelent. A kutatások kimutatták, hogy nem csak elhelyezkedésük nehezebb, hanem alacsonyabb keresetű szakmákban tudnak csak elhelyezkedni így alacsonyabb életszínvonalat tudnak elérni. (Cseh, 2016)

Globális karrierlehetőségek: Az egyre inkább globalizált munkaerőpiac megköveteli a nemzetközi tapasztalatokat és idegen nyelvek ismeretét. Az ösztöndíjak és cserediák programok elősegítik a nemzetközi mobilitást.

Ezek a tendenciák jól mutatják, hogy a pályaeorientáció dinamikusan fejlődik, és alkalmazkodik a globális változásokhoz. Az egyének és a tanácsadók számára fontos, hogy naprakészek legyenek ezekkel a trendekkel, hogy hatékonyan tudják kezelni a pályaválasztás kihívásait.

VIII. Összegzés

A pályaeorientáció jövője dinamikus és összetett kihívásokkal teli terület, amely folyamatosan alkalmazkodik a gazdasági, technológiai és társadalmi változásokhoz. Az egyének és a tanácsadók számára kulcsfontosságú, hogy naprakészek legyenek a legújabb trendekkel és fejleményekkel kapcsolatban. Az adaptív és rugalmas pályaeorientációs megközelítések elősegítik, hogy a tanulók sikeresen navigáljanak a jövő munkaerőpiacán, és megtalálják a számukra legmegfelelőbb karrierutakat. A pályaeorientáció szerteágazó folyamat, amely az egyén számára meghatározó, de a környezetével és annak hatásaival kölcsönhatásban végbemenő folyamat. Nem szabad elhanyagolni az oktatási intézmények adta lehetőségeket, feladatokat és felelősséget sem. Az iskolák szerepe ezért is jelentős hatással tud lenni a tanulók későbbi életére.

Hivatkozások

- AZ EGÉSZ ÉLETEN ÁT TARTÓ TANULÁS SZAKPOLITIKÁJÁNAK KERETSTRATÉGIÁJA 2014/2020 közötti időszakra <https://2015-2019.kormany.hu/download/7/fe/20000/Eg%C3%A9sz%20%C3%A9leten%20%C3%A1t%20tart%C3%B3%20tanul%C3%A1s.pdf> (letöltés ideje: 2024. 06. 16.)
- BORBÉLY-PECZE, T. B., GÖNGYÖSI, K., JUHÁSZ, Á., (2013): Az életút-támogató pályaeorientáció a köznevelésben. A pályaeorientáció új szemlélete és a hazai helyzete 1. rész, ÚJ PEDAGÓGAI SZEMLE 5-6. p.32-49. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/az-eletut-tamogato-palyaeorientacio-a-koznevelesben-1-resz-0> (letöltés ideje: 2024. 06. 16.)
- BORBÉLY-PECZE, T. B., (2016): Szakképzés és pályaeorientáció – tévutak és lehetőségek SZAKKÉPZÉS ÉS SZAKKÉPZETTSÉG 2016/1 <https://folyoiratok.oh.gov.hu/educatio/szakkepzes-es-palyaeorientacio-tevutak-es-lehetosegek> (letöltés ideje: 2024. 06. 16.)
- BORBÉLY-PECZE, T. B., (2020): Digitális pályaeorientáció: second life, avagy mégsem az? *Opus et educatio* 26. szám p. 55-65 <http://opuseteducatio.hu/index.php/opusHU/issue/view/43> (letöltés ideje: 2024. 06. 16.)
- Budavári-Takács I., Klér A., Langer K., (2011): Karriertervezés, Szent István Egyetem, <https://docplayer.hu/4410373-Karriertervezes-dr-budavari-takacs-ildiko.html> (letöltés ideje: 2024. 06. 16.)
- CSÁSTYU, L., VÁMOSI, T., VÁMOSINÉ ROVÓ, Gy., (2023): *A munkaerőpiaci elvárások, a pályaeorientáció és a kreativitás összefüggései*. ÚJ MUNKAÜGYI SZEMLE, 4 (3). p. 67-74. ISSN 2677-1306 <https://real.mtak.hu/172824/1/6ae5f50737f71b9ce4ff16255355b8e6d7ce3a12.pdf> (letöltés ideje: 2024. 06. 16.)

- CSEH, J., (2016): Fogyatékos és egészségkárosodott fiatalok pályorientációjának vizsgálata https://epa.oszk.hu/02700/02750/00039/pdf/EPA02750_tudasmenedzsmnt_2016_01_148-160.pdf (letöltés ideje: 2024. 06. 16.)
- ERDÉLYI, T., MOLNÁR, A., PIRISI, K., (2024): A migráció szerepe a demográfiai kihívások kezelésében *Opus et Educatio* 40. szám p. 2-13 <http://www.opuseteducatio.hu/index.php/opusHU/article/view/609/1093> (letöltés ideje: 2024. 06. 16.)
- HÉJJA B. E., (2023): Pályorientáció tanári szemmel In *Neveléstudomány* 11. p 70-72 https://www.researchgate.net/publication/373054572_Palyaorientacio_tanari_szemmel (letöltés ideje: 2024. 06. 16.)
- HEGYI-HALMOS, N., (2015): A pályorientáció elmélete és gyakorlata a hazai köznevelési intézményekben, a pedagógusok szerepe a pályorientációs tevékenységben <http://www.irisro.org/pedagogia2015januar/76HegyihalmosNora.pdf> (letöltés ideje: 2024. 06. 16.)
- HEGYI-HALMOS, N., (2017): Az életút-támogató pályorientáció európai uniós ajánlásai és közoktatási gyakorlata néhány tagállamban p31-48 https://www.eltereader.hu/media/2017/10/Kereszty_Tanulmanyok_READER.pdf#page=32 (letöltés ideje: 2024. 06. 16.)
- MITCHELL, L. K., LEVIN, A. S., & KRUMBOLTZ, J. D. (1999): Planned happenstance: Constructing unexpected career opportunities, *Journal of Counseling and Development*, 77., 115-124.
- NEMZETI ALAPTANTERV (1995): <https://njt.hu/jogszabaly/1995-130-20-22> (letöltés ideje: 2024. 06. 16.)
- NEMZETI ALAPTANTERV (2007): <http://www.nefmi.gov.hu/kozoktatasi/nemzeti-alaptanterv-nat/nemzeti-alaptanterv> (letöltés ideje: 2024. 06. 16.)
- KASSER, T., (2005): Az anyagiasság súlyos ára, *Ursus Libris*, Budapest
- SIPEKI, I., (2005): A PÁLYAVÁLASZTÁSI TANÁCSADÓK TEVÉKENYSÉGÉNEK ÉSTÖRTÉNETÉNEK ÁTTEKINTÉSE https://epa.oszk.hu/04300/04386/00026/pdf/EPA04386_nevelestortenet_2005_04_126-134.pdf (letöltés ideje: 2024. 06. 16.)
- SUPER, D. E., és MINOR, F. J., (1987): Career Development and Planning in Organizations. In: B. Bass (szerk.) *Advances in Organizational Psychology, International Review*, Sage Press: Beverly Hills.
- SZILÁGYI K. és munkatársai (2004): Pályorientáció. Nemzeti Szakképzési Intézet. Budapest https://tatk.elte.hu/dstore/document/1547/Szilagyi_A_palyaorientacio_szerepe.pdf (letöltés ideje: 2024. 06. 16.)
- VÖLGYESY P., (1996): A pályaválasztási tanácsadás történetének áttekintése hazánkban, *Gödöllői Agrártudományi Egyetem, Gazdaság és Társadalomtudományi Kar Tanárképző Intézete, Gödöllő*